

Waar wij wonen

Wandelroute Kniphorstbosch - De Strubben

Start:	Tunneltje N34 Schipborgerweg, Annen
Lengte:	ca. 10,2 km
Toegang:	Gehele jaar
Type pad:	Zandwegen, bospaden, verharde wegen
Tekst:	JanSiem Rus
Kaartje:	Rika Rijnberg

Landschappelijke karakteristiek

De wandelroute ligt grotendeels hoog op de Hondsrug in een dekzandgebied tussen het Hunzedal en het dal van de Drentse Aa. Het betreft een zeer oud, doorleefd landschap waar opeenvolgende culturen duizenden jaren hun stempel op hebben gedrukt. Vanwege de concentratie aan (zichtbare) archeologische en cultuurhistorische relictten, zoals deze aan te treffen zijn in de vorm van grafheuvels, hunebedden, Celtic fields en oude karresporen heeft het gebied als grootste in Nederland het predicaat 'Archeologisch reservaat' gekregen.

Het zijn niet alleen genoemde oudheidkundige elementen die bewaard zijn gebleven, maar het gehele landschap heeft grotendeels de tand des tijds doorstaan. Hierbij heeft iedere cultuur in de loop van de tijd eerder iets toegevoegd aan het landschap dan afgebroken. Tot het midden van de negentiende eeuw behoorde het gebied grotendeels tot de gemeenschappelijke gronden (marken) van de omliggende dorpen Anloo, Schipborg, Annen en Zuidlaren. Het terrein bestond uit heidevelden, waar de schapen graasden.

Na de markeverdeling omstreeks 1850 en met name na de invoering van kunstmest kwam er een eind aan de begrazing van de heide en het steken van plaggen. De boeren kregen meer belangstelling voor de vruchtbare beekdalen en verkochten grote delen van het gebied aan particulieren, zoals aan de familie Kniphorst.

Net voor de 2^e wereldoorlog kocht het Ministerie van Defensie een groot deel van het terrein op voor het gebruik als oefenterrein. Wonderbaarlijk genoeg ging juist van deze functie een belangrijke landschapsbeschermende werking uit.

De belangrijkste dissonant in het behoud van het unieke historische landschap is waarschijnlijk de aanleg van de autoweg N34 geweest in de jaren '60.

Het reliëfrijke landschap met verschillende bodemtypes, watersystemen, (oude) vegetaties en grondgebruik uit het verleden heeft geleid tot een gevarieerd, kleinschalig waardevol natuurgebied.

Wandelroute

De wandeling start bij (voor) het tunneltje onder de N34 aan het oosteinde van de Schipborgerweg te Annen (S). Na het tunneltje volgen we het fietspad voor ca. 75 m en slaan dan linksaf, waar een klein paadje door een gemengd bos een waterlossing volgt (1).

Deze waterlossing voert in natte perioden het water van een groot deel van het zuidoosten van het natuurgebied af naar de Hunze.

Het water wordt onder de N34 doorgeleid en volgt de sloot in het oude glaciale erosiedal tussen Schuilingsoord en Annen. We volgen het pad in westelijke richting en komen aan bij Hunebed D8 (2), één van de twee hunebedden die nog aanwezig zijn in het gebied.

Deze grafmonumenten dateren uit de tijd van de Trechterbekercultuur en zijn ca. 5000 jaar oud. Bedacht dient te worden dat de hunebedden oorspronkelijk grotendeels bedekt waren met aarde, zodat ze op grafheuvels leken, waarbij de stenen slechts voor een deel boven de grond uitstaken. Met name in Noord-Duitsland worden deze bedekte hunebedden nog aangetroffen. Onder de hunebedden zijn bijzondere grafgiften gevonden, maar geen botresten, welke in de zandige, zuurstofrijke grond geheel vergaan zijn.

Bij het hunebed gaan we links af, volgen een kort stukje van het (ontsierende!) betonnen fietspad van de Oude Zuidlaarderweg en gaan, na het passeren van eerder genoemde waterlossing, vervolgens weer linksaf een heideterreintje in (3).

Hier is in de eerste helft van de jaren '90 een stuk naaldbos gekapt om een aantal grafheuvels beter zichtbaar te maken. Heel toevallig kwam men bij deze werkzaamheden in 1992 de restanten tegen van twee verdwenen hunebedden (D8a en D8b).

Men heeft toen besloten de waardevolle archeologische restanten niet verder te onderzoeken en te begraven, zodat de plaats van deze vroegere hunebedden nauwelijks meer in het veld te zien zijn. In het zuidoostelijke deel van het open veldje liggen twee fraaie grafheuvels. Het zijn grafheuvels uit het laat neolithicum (3000 tot 2000 v. Chr.) en de vroege en midden bronstijd (2000 tot 1100 v. Chr.). Vaak liggen grafheuvels langs (bundels) karresporen, zoals deze ook duidelijk te zien zijn in het reliëfrijke veldje.

In de zuidoosthoek van het heideveldje loopt ons pad al kronkelend zuidwaarts verder het bos in, waar we na een paar honderd meter twee oude grafheuvels (4) rechts passeren. Een honderdvijftig meter verder komen we aan in de laagte van de 'Berekuil' (5). Deze kuil is waarschijnlijk ontstaan door zandwinning, militair gebruik en natuurlijke uitstuiving. Op de brede zandpaden hier naar toe werd destijds met groot materieel geoefend door het leger.

We vervolgen onze route naar het zuiden langs de westzijde van de zandkuil en nemen het kleine paadje aan de zuidzijde. Na ca. 75 m passeren we een oude houtwal en komen aan bij twee grafheuvels. De eerste passeren we links, de laatste rechts. De laatste, meest zuidelijke is de bekende 'Generaalsheuvel' (6). Vanwege haar forse omvang gaven de militairen deze naam aan de grafheuvel. De padvinderij maakte ook 'gebruik' van deze heuvel en spraken over de 'totempaalheuvel'. Deze en andere grafmonumenten zijn nu veelal duidelijk met paaltjes begrensd en worden grotendeels (?) met rust gelaten. Het gebied waarin we zijn aangeland is een open naaldbosgebied met veel oude en kromme grove dennen. Bij de Generaalsheuvel gaan we rechtsaf en nemen na ca. 150 m het tweede, kleine bospaadje rechts. Na 100 m komen we weer aan bij de eerder gepasseerde houtwal/boswal met greppel (7). Deze boswal met waterlossing loopt door naar het westen en vormde destijds de zuidelijke begrenzing van het vroegere landgoed Kniphorst. We gaan voor de houtwal links af en volgen deze tot aan de Oude Zuidlaarderweg.

Typerend voor het landgoed zijn de vele lanen en sloten/greppels (waterlossingen). Het landschap ten zuiden van het vroegere landgoed nabij Anloo is veel minder 'strak' met kronkelende zandpaden, heideterreintjes, open plekken en solitaire bosschages. Maar helaas, onze wandeling gaat weer noordwaarts.

We steken de Oude Zuidlaarderweg over, passeren een diepe wegsloot*, die veelal droog staat en nemen het bospaadje in noordwestelijke richting.

(*voor het passeren van de wegsloot kunt u ook even teruglopen richting Anloo en dan het bospad nemen)

Het pad voert door een gevarieerd jong bosgebied met spontane aanwas, met halverwege een restant van de vroegere heide. Aan de noordzijde van het heideterreintje houden we op een driesprong het linker pad aan, langs de heide. Het pad komt uit op een landbouwgebied, waar een lichte opbolling van het maaiveld de waterscheiding tussen het stroomgebied van de Hunze en dat van de Drentse Aa laat zien (zie figuur).

De hier aanwezige grote waterlossing vormt de grens met het natuurgebied. Deze brede sloot voert haar water af in noordelijke richting naar het Hunzedal, voor een deel via een lange duiker (ondergrondse buis)(8). We lopen in noordelijke richting en passeren het brede bospad.

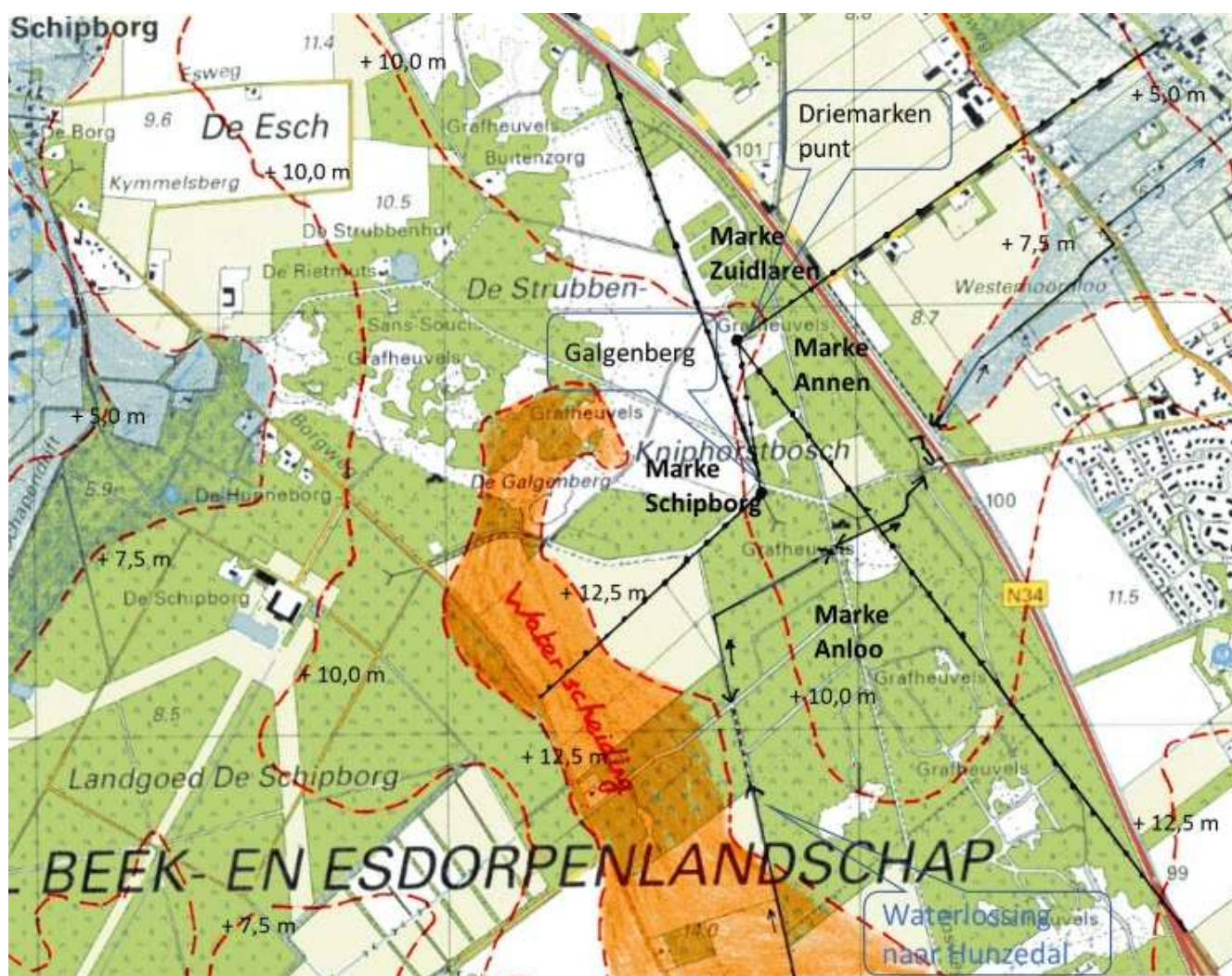
Hier eindigt ook de lange duiker en stroomt het water weer verder via een diepe, smalle sloot. Het talud van deze sloot is prachtig begroeid met diverse soorten mossen en varens. Aangekomen bij het weiland gaan we rechts af en steken genoemde sloot over. Het bosgebied waar we nu inkomen bestaat voor een belangrijk deel uit middel oude beuken. Let op de vele greppels die hier liggen. Een teken dat het gebied vanwege de keileem in de ondergrond erg nat kan zijn. Het beukenperceel (9) vormt een geliefd broedgebied voor zwarte spechten, boomklevers en andere holenbroeders.
Figuur met hoogteligging m + NAP (oranje stippellijn), waterafvoer (blauwe lijn met pijlen) en markegrenzen (zwarte streep-stippellijn)

Ca. 100 m vanaf genoemd weiland nemen we het pad links dat ons langs een oude beukenlaan voert. Het bos rechts is een mix van jong naalddhout met enkele omvangrijke oude douglassparren. Het is een plek waar gewoonlijk vele soorten mezen en andere kleine zangers voorkomen, zoals het goudhaantje. Aan het einde van de 'beukenlaan', steken we weer de waterlossing over, gaan na ca. 100 m op de driesprong, rechtsaf en na ca. 150 m op de volgende driesprong links.

Zo komen we aan op een heel bijzonder historisch punt van ons gebied: de Galgenberg (10). Op deze oude grafheuvel heeft destijds een galg gestaan. Bekend is dat galgen, ter afschrikking, vaak opgericht werden langs doorgaande wegen (karresporen). Dit is hier ook het geval. Ten zuiden van de grafheuvel treft men een goed zichtbare bundel van noord-zuid gerichte karresporen aan. Tevens vormde deze grafheuvel een belangrijk oriëntatiepunt voor de afbakening van vroegere markegrenzen.

De grafheuvel vormt het meest zuidelijke puntje van de marke van Zuidlaren (zie figuur). Als je op de grafheuvel gaat staan en je kijkt in noordwestelijke richting, dan krijg je een prachtig beeld van het open en glooiende historische landschap. Dit landschap was grotendeels dichtgegroeid, maar is zo'n 10 jaar geleden weer op vakkundige wijze opgeschoond. De jonge vegetatie is weggehaald, maar oude bij het gebied horende karakteristieke grove dennen zijn gespaard gebleven.

Met een klein beetje geluk ontmoet u hier de huidige beheerder ofwel een grote kudde Drentse heideschappen. We vervolgen onze route over het zandpad (met fietspad) in westelijke richting. Na een paar honderd meter loopt dit pad langs een weiland met 'groene' grazers. Daar waar links een berkenbosje ligt, gaan we rechtsaf het hek door en lopen langs de rand van het bos om het vroegere Boekweitveentje heen (10). Dit veentje is waarschijnlijk ontstaan als dekzandlaagte gevormd in de laatste ijstijd (Weichsel-ijstijd). De naam van het veentje slaat mogelijk op het vroegere gebruik van het water voor de verbouw van boekweit. Tijdens de herinrichting van het gebied heeft men het dichtgegroeide veentje weer geheel open gemaakt, waardoor vochthoudende vegetaties, zoals de veenmossen zich weer konden herstellen. Bij onze rondwandeling om het veentje komen we enkele bomkraters uit de 2^e WO tegen en kijken aan de noordzijde tegen een handgranatenbunker aan, welke nu ingericht is als vleermuizenkelder. Ten noorden van het Boekweitveentje ligt een groot complex van grafheuvels (12), grotendeels uit de late bronstijd (1100 - 800 v. Chr.).

Deze grafheuvels laten we rechts liggen en vervolgen ons pad langs het veentje.

Voor het boscomplex houden we (rechts) het pad langs het bos aan, welke ons na een paar honderd meter brengt bij Hunebed D7 (13). Dit hunebed ligt op een beschaduwde plaats, wat mogelijk de reden is dat op enkele grafstenen het zeldzame *ongenerfde hunebedmos* wordt aangetroffen.

We lopen verder langs de bosrand in noordwestelijke richting, passeren het pad naar de Borgweg en komen dan aan in een laagte (14) omringd door een hoge heuvelrug aan de noord-, west- en zuidzijde.

Dit is een bijzonder geologisch-archeologisch gebied. De heuvelrug is geologisch gezien een paraboolduin, ontstaan door zandverstuiving. Op deze rug bevinden zich echter vele grafheuvels. Het zijn jongere grafheuvels (brandheuvels) uit de IJzertijd (800 – 12 v. Chr.).

We volgen het pad naar de Borgweg, steken deze over en lopen tussen enkele huispercelen door het bos in. Aan het einde van het pad gaan we rechts af, maar zien links de monumentale boerderij De Schipborg liggen.

Deze boerderij is ontworpen door de bekende architect Berlage. Het bijbehorende landgoed ten zuidwesten van de boerderij is zo'n 20 jaar geleden opnieuw ingericht en omgevormd van bouwland naar bos. De paden in het nieuwe bos vormen rechte diagonalen (15).

Na ca. 150 m volgen we het pad rechts langs een klein plasje met oude rododendronstruiken, nemen vervolgens het 1^e pad links en komen uiteindelijk uit op het fietspad van de Schapendrift langs de Drentse Aa, hier het Schipborgerdiep geheten.

We lopen de Schapendrift af richting Schipborg. Op enkele plaatsen liggen de beekmeanders dicht bij het fietspad (16). Daar heeft de beek zich diep ingesneden in het hogere dekzandplateau en hebben we een prachtig uitzicht op het beekdal. Daar waar de Schapendrift uitkomt op de hoofdweg (Borgweg) ligt een opvallende heuvel, de Kymmelsberg (17), onderdeel van een stuifzand-complex langs het beekdal. Sinds jaren vormt de heuvel een toeristische trekpleister en in vroegere tijden kon men vanwege de spaarzame begroeiing heel ver het gebied in kijken tot aan de kerk van Rolde.

Onze route gaat over de Kymmelsberg richting Schipborg. Na kanocentrum De Borg nemen we de verharde Esweg naar rechts. Deze weg loopt, zoals de naam al aangeeft over de vroegere es van

Schipborg (18). Dit relatief vlakke hooggelegen landbouwgebied was eens een kleinschalig complex van vele akkertjes.

Aan het oosteinde maakt de weg een haakse bocht naar rechts. Na ca. 150 m van de bocht slaan we links af en volgen het kleine 'olifantspaadje' naar het bos van de Strubben.

Lopend langs de bosrand komen we uit op een doorgaand zandpad, de verbinding (Holle Drift) naar Schipborg. We gaan echter rechts af en volgen dit zandpad naar het zuiden.

Op de driesprong aangekomen nemen we het pad links, en passeren het wildrooster.

Hier bevinden we ons midden in het oude Strubbengebied (19).

'Strubben' is het Drentse woord voor kreupelhout. Kreupelhout bestaande uit krom gegroeide eikenstruiken en -bomen, die door vraat van schapen grillige vormen hebben aangenomen. Strubbenbossen zijn zeldzaam in Nederland. Eikenhout werd voor allerlei doeleinden gebruikt: schors voor de leerlooierij, rechte stammen voor afrasterings-palen, bonenstokken voor dakbedekking, takkenbossen voor ovens van bakkerijen, etc. Door het verdwijnen van dit gebruik konden de eikenhorsten uitgroeien tot imposante bundels kronkelbomen.

Ons pad in oostelijke richting volgend komt uit op een open heidegebied. Hier nemen we het pad rechts en na ca. 100 m een pad links. We bevinden ons nu midden in het gebied dat fors opgeschoond is, ofwel van jong opgaand hout is ontdaan. In dit reliëfrijke gebied met afwisselend droge en natte delen worden nu een prachtige bodembedekkende vegetaties aangetroffen met meerdere heidesoorten (20): struikhei, dopheide, kraaiheide, rode en blauwe bosbes en op de meest vochtige delen lavendelheide.

Het pad komt uit op de doorgaande brede zandweg met fietspad. Dat hier destijds veel militaire activiteiten hebben plaatsgevonden kan afgelezen worden aan de betonnen wegmarkeringen langs de zandweg (21).

We volgen de brede zandweg naar het zuidoosten voor ca. 100 m en slaan dan weer links af het heidegebied in.

Als we de afrastering met wildrooster gepasseerd hebben, lopen we nog ca. 50 m door, gaan rechtsaf langs het jonge naaldbos en komen bij een markante grafheuvel (22).

Deze oude grafheuvel, ook wel het Driemarkenpunt genoemd, vormt de grens tussen de marken van Zuidlaren, Anloo en Annen. Bij de grafheuvel gaan we linksaf en komen na

100 m op de oude Zuidlaarderweg (23).

Dit zandpad vormde vóór de aanleg van de N34 de hoofdverbinding tussen Zuidlaren en Anloo.

We volgen het zandpad in zuidelijke richting, nemen na ca. 200 m het bospad links en vervolgens na ca. 100 m weer rechts.

We wandelen langs een boswal in een gebied met veel oude beuken en weinig ondergroei (24).

Zo komen we aan op de open speelweide, waar we aan het zuideinde ervan weer linksaf slaan naar het tunneltje van de N34 en ons rondje Kniphorstbosch - De Strubben hebben volbracht.

Nadere info:

- De Strubben-Kniphorstbosch: Archeologische en historisch-ecologische studies in een natuurgebied in Drenthe, Elerie e.a.
- Archeologische route 7 Anloo Drenthe.
- Knapzakroute Anloo-Schipborg.

